

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги

ТОШКЕНТ ПЕДИАТРИЯ ТИББИЁТ ИНСТИТУТИ

Топографик анатомия ва оператив хирургия асослари кафедраси

РЕФЕРАТ

Мавзу: *Болаларда ва катталарда калла соҳасининг топографик анатомияси. Кронлейн-Брюсова схемаси*

Бажарди: Абдурашидова З.

Тошкент-2011

Режа:

1. Калла соҳаси мия қисмининг топографияси.
2. Калла соҳаси юз қисмининг топографияси.
3. Юз соҳаси чуқур қаватларининг топографик анатомияси.
4. Кронлейн-Брюссова схемаси.
5. Калла соҳаси операциялари хақида тушунча.

Бошнинг чегараси ияк дўмбоғидан пастки жағнинг пастки қирғоғи орқали, унинг юқорига кўтарилувчи шохининг орқа соҳаси бўйлаб, қулоқнинг ташқи эшитув тешигигача, у ердан юқориги энса чизиги орқали энса суягининг ташқи дўмбоғигача ўтказилган чизиклар билан белгиланади.

Бошнинг гумбаз, асос ва юз сохалари тафовут қилиниб, гумбаз ва асос сохалари юз соҳасидан кўз косасининг пастки қирғоғидан ёнок ёйи орқали, қулоқнинг ташқи эшитув тешигига ўтказилган чизик билан ажралади.

Бош гумбази куйидаги сохаларга бўлиб ўрганилади: пешона - тепа - энса, чакка ва сўргичсимон ўсимта сохалари.

Пешона - тепа - энса соҳаси. Бу соха олдиндан - кўз косасининг юқори қирраси, орқадан - бўйиннинг юқори чизиги, ён томонлардан - чакканинг юқори чизиги билан чегараланади. Соханинг териси қалин, кам ҳаракатчан, деярли соч билан қопланган ва остидан апоневроз қалпоққа мустаҳкам бириккай. Тери ости ёғ қавати юпқа бўлиб, теридан апоневроз қаватга ўтган ингичка фиброз пай толалари орқали алохида бўлақларга бўлинган. Шунинг учун кон қуйилишлар бу соҳада чекланган (пешона соҳаси бундан мустасно). Бошнинг тепасида жойлашган фиброз пай пластинкаси ва суяк усти пардаси орасида юпқа ёғ қатлами бўлганлиги ҳамда апоневроз қалпок тери билан мустаҳкам бирикиб

кетганлиги учун айрим жарохатларда тери билан бирга кучиб кетиш хусусиятига эга. Бошнинг тери ости ёғ қаватидан кўп қон томирлари ўтади. Пешона соҳасини ёғ тўқимасидан кўз косасининг устки ва ғалтак усти артериялари шу номдаги вена ва нервлари ўтади. Артериялар кўз артериясининг, нервлар пешона нервининг тармоғи бўлиб, бошнинг ичидан кўз косасининг устки ёриғидан чикиб, у рта чизиққа якин жойлашади. Юз чакка артериясининг асосий тармоғи билан қулоқ чакка нервининг биргаликдаги ташқи тасвири қулоқ тешиги ташқи томонидаги дўмбоққа туширилган вертикал чизиққа тўғри келади. Чакка юзаки артериясининг охирги тармоқлари пешона ва тепа артерия тармоқларидир. Қулоқнинг орқа қон томирлари ва қулоқнинг орқа нерви қулоқ супраси бириккан жойнинг орқа юзасига параллел холда ётади. Энса артериясининг бош гумбазидаги ташқи тасвири сўрғичсимон ўсимта билан энса суягининг ташқи дўмбоғи ўртасига тўғри келади. Энса соҳаси энса нерви билан таъминланиб, у иккинчи бўйин нервининг орқа тармоғи хисобланади.

Кўрсатилган сохаларнинг тери ости ёғ қаватида жойлашган веналар ўзаро бирлашиб, қалин вена тўрини хосил қилади. Бунда пешона соҳасининг вена қони кўзнинг юқори венаси орқали ғорсимон синусга оқса, тепа ва энса сохаларидан юз ҳамда ташқи бўйинтуруқ веналарига қараб кетади. Бу ерда шуни айтиб утиш керакки, бош гумбази юмшоқ тўқималари веналари билан бош суяк пластинкалари орасидаги диплоэтик веналар ҳамда бош мия қаттиқ пардасидаги синуслар иштирокида ўзаро анастомозлар мавжуд. Шу сабабдан бош териси ва тери ости ёғ тўқималаридаги йирингли яллиғланиш жараёнлари ўша анастомозлар туфайли калла ичига кириб, абсцесс ва менингит каби патологик жараёнларни чакириши мумкин.

Тери ости ёғ қаватидан кейин калланинг апоневроз қавати келади. Бу энса ва пешона мушакларининг апоневрози бўлиб, у билан бош суяги орасида юпқагина ёғ тўқимаси жойлашган. Бунга апоневроз ости ёғ

қавати ёки бўшлиғи дейилади.

Суяк усти пардаси юпқа, у билан бош суяги орасида юпқа ёғ қавати жойлашган. Суяк чоклари бўйлаб, у суякка мустахкам ёпишганлиги учун парда ости гематомалари шу чоклар чегарасидан ташқарига тарқала олмайди.

Соханинг суяк асосини пешона, тепа ва энса суяклари ташкил қилади. Суяклар ташқи ва ички пластинкалардан иборат бўлиб, уларнинг орасида ғовак қават жойлашади. Ғовак қават вена қон томирларига бой бўлиб, улар вена қонини бош суякларидан йиғади ҳамда қаттиқ парда синусларига қуяди. Калла суягининг ички юзаси силлиқ бўлади ва мия қаттиқ пардасига тегиб туради.

Чакка соҳаси. Бу соҳа юқоридан ва орқадан - чакканинг юқориги чизиғи, олдиндан пешона суягининг ёнок ўсимтасм ва -люк суягининг пешона ўсимтаси билан, иастдап уса *смок* ёйи билан чегараланади.

Соханинг териси юқори қисмларида қалин бўлиб пастда эса юпқа ва ҳаракатчандир. Тери ости ёғ тўқимаси яхши ривожланмаган. Унинг ичидан чакканинг юзаки артерия ва веналари ҳамда қулоқ-чакка нерви ўтади. Бундан ташқари бу соҳадан юз нервининг чакка ва ёнок тармоклари ҳам ўтади.

Чакканинг юзаки фасцияси калла апоневроз қаватининг давоми бўлиб ҳисобланади. Хусусий фасцияси юзаки ва чуқур варақларга бўлинади. Иккаласи ҳам чакканинг юқори чизигидан бошланиб, юзакиси ёнок, ёйининг олдинги юзасига, чуқури-унинг ички юзасига бирикади. Бу иккала фасциянинг орасида бўшлиқ ҳосил бўлиб, унинг ичини ёғ тўқималари тулдиради ва чакканинг у рта артерияси ўтади.

Хусусий фасциянинг чуқур варағи остида учг'нчи ёғ тўқима қавати -апоневроз ости ёғ қавати жойлашади. Бу апоневроз ости ёғ қаватининг остида чакка мушаги ётади. Бу мушак чакка чуқурчасидаги суяк усти пардасидан бошланиб, пастки жағнинг тож ўсимтасига бирикади. Чакка мушагига чакканинг чуқур артерия ва нерви етиб келади. Артерияси жағ

артериясининг, нерви - уч шехли нервнинг учинчи тармога хисобланади. Соканинг лимфа суюклиги кулоқ олди лимфа тугунларига куйилади.

Соканинг суяк усти пардаси суяк билан каттик, бирикиб кетган. Суяк асосини понасимон суякнинг каноти, чакка суягининг тангасимон қисми ташкил қилади. Суякларнинг говак қавати яхши тараккий килмаган бўлади. Суяк ташқи ва ички пластинкалари жуда юпқа бўлганидан тез синишга мойил бўлади. Чакка суягининг ички юзасидан мия пардасининг ўрта артерияси утиб, суяк ички юзасида эгатча косил қилади.

Сўрғичсимон ўсиқ сокаси. Бу сока кулоқ супрасининг орқасида жойлашиб, чегараси камма томонлари аниқ пайпасланадиган сўрғичсимон ўсимта жойлашган жойга тўғри келади. Соканинг сал орхарогида энса артерияси пульсини аниқлаш мумкин. Сўрғичсимон суяк ичидаги тузилмалар тасвирини аниқлаш учун унинг ташқи юзасини иккита чизик ёрдамида туртта квадратга бўлинади. Бунда битта вертикал чизик ўсимтанинг ўртаси бўйлаб унинг ичидан асосигача ўтказилади. Битта горизонтал чизикни шу вертикал чизикни тенг ўртасидан ўтказилади. Натижада туртта квадрат косил бўлади. Юқори олдинги квадратида сўрғич бўшлиғи, олдинги пастки квадратга - юз нервнинг канали, орқа юқори квадратида - калланинг орқа чуқурчаси, орқа пастки квадратга -сигмасимон синусларнинг ташқи тасвири тўғри келади.

Териси юпқа, сочсиз, хдракатчан бўлади. Терн ости еҮ қавати сийрак, унинг ичидан кулоқнинг орқа мушаги, кулоқ олди ва сўрғичсимон ўсимта лимфа тугунлари жойлашади. Бундан ташқари бу жойдан шу соканинг қон томир ва нерв тутамлари, яъни кулоқнинг орқа артерияси ва венаси, кулоқнинг катта ва энсанинг кичик нервлари ва юз нервнинг орқа тармоклари ўтади.

Соканинг юзаки фасцияси юқори томондан апоневроз калпок билан бирикади. Хусусий фасцияси эса суяк усти пардаси га бирикади. Суяк усти пардаси сўрғичсимон ўсиқ ташқи юзаси билан мустахдам бирикиб,

фақат унинг силлик учбурчаксимон майдони сохдеида яхши бирикмаган. Бу учбурчакка Шипо учбурчаги дейилади. Учбурчакнинг куйидаги чегаралари мавжуд: олдиндан - кулоқ ташқи эшитув тешигининг орқа чеккаси билан, орқадан - сўргичсимон ўсиқ қирраси ва юқоридап - ёнок усигининг устки сох,асидан ўтказилган горизонтал чизик. Сўргичсимон ўсиқ бўшлиғини трепанация қилишда шу учбурчакдан чикиб кетмаслик керак. Акс колда чегарадан юқорига чикилса - калланинг ўрта чуқурчасини, орқага чикилса - сигмасимон синусни ва нихрят олдинга чикилса - юз нервини жароҳдтлаб куйиш мумкин.

Бошнинг асоси. Калла суяги ички асосида учта чуқурча фаркланади. Булар олдинги, ўрта ва орқа чуқурчалардир.

Калланинг олдинги чуқурчаси олдиндан - пешона суяги тангачалари билан, орқадан - понасимон суяк кичик канотлари орасида косил бўлади. Ўрта чуқурча олдинги чуқурчадан анча чуқуррок бўлиб, унинг ўртасида турк эгари жойлашган. Унинг чегараларини понасимон суяк танаси, кичик канотлари камда орқадан чакка суяги тожеимон қисмининг олд юзалари косил қилади. Икки ён томондан понасимон суякнинг ката канотлари чегаралайди. Турк эгарининг олдинги юзасида курув нервларининг кесишмаси жойлашади. Турк эгарининг атрофи бўйлаб мия каттик. пардасининг говак бўшлиғи жойлашиб, ўнга юқориги ва пастки кўз веналари келиб куйилади. Бу говак халкадан ички уйку артерияси ўтади.

Калланинг ўрта чуқурчаси канал, тешик ва ёрикдар орқали бошнинг кугггина сохалари билан алоқада бўлади. Курув канали кичик канотсимон, суяклар танасининг олдинги ички томонида жойлашади. У орқали кўз косасининг ичига курув нерви билан кўз артерияси ўтади. Кўзнинг юқори ёриги орқали кўз косасига III-IV-VI жуфт бош мия нервлари ва V-жуфт нервининг биринчи тармога хамда кўз веналари ўтади. Юмалок тешик орқдли юқори жағ нерви (уч шохли нервнинг II толаси) ўтади. Овалсимон тешик орқали пастки жағ нерви (уч шохли

нервнинг III-толеси) чиқади. Қдррали тешиқ орқали қалла ичига мия қаттиқ, пардасининг ўрта артерияси билан мия пардасини иннервация қилувчи пастки жағинг қайтувчи нерви ўтади. Уйқу артериясининг каналидан ички уйқу артерияси ва венаси ўтади.

Қалланинг орқа чуқурчаси қенг ва чуқур бўлиб, ўрта чуқурчадан турк эгарининг орқа қирраси ва қакка суяги пирамидаси билан ажралиб туради. Чуқурчанинг суяқ асосини асосан энса суяги ташқил қилади. Ундан қуйидагилар ўтади: ички эшитув тешиги орқали VII - VIII жуфт бош мия нервлари, оралик, нерви ва ички эшитув йули нервининг толеси шу номли вена билан ўтади. Бўйинтуруқ, тешигининг олдинги соҳаси бўйлаб тил - юткин нерви, (IX - жуфт), адашган нерв (X жуфт), ва қушимча нерв (XI жуфт) чиқади. Тешиқнинг орқа тамонидан ички бўйинтуруқ вена утиб, ўнга қалла бўшлиғидан қеладиган вена синуслари қони қелиб қуйилади. Энсанинг қатта тешигининг ичидан узунчок мия, иккита умуртқа артериялари, мия қаттиқ пардаси ичида жойлашган вена қигаллари ва қушимча нервнинг орқа мия толалари ўтади.

Қалла асосида синишлар асосан бўш, заиф жойларда бўлади. Бунда олдинги ва ўрта чуқурчаларда қундаланг, орқа чуқурчада айлана шаклида синади.

Бош миянинг пардалари. Бош мияда 3 та парда мавжуд: қаттиқ парда, тур парда ва юмшок (томирли) парда. Бош миянинг қаттиқ пардаси бош суяги билан мия тур пардаси орасида жойлашиб, жуфт Қаттиқ, ялтироқ, оқиш рангдаги бу парда, қалла тубидаги суяқлар билан яхши бириккан бўлади. У икки варақдан иборат бўлиб, унинг ташқи варага қалла суяқларини ички тамонини, ички қавати эса бош мияни бутунлай урайди. Бу икки варақ орасида юпқдгина ёғ тўқима бўлгани учун уларни ажратиш осон бўлади. Бундан ташқдри қаттиқ парда устида ва остида бўшлиқдар ҳосил бўлиб, устидаги бўшлиққа - эпидурал, остидаги бўшлиқ - субдурал бўшлиқ дейилади. Бу бўшлиқларга қон қуйилганда бош миянинг қисилишига сабаб бўлади. Қаттиқ парда узидан учта ўсимта

беради: 1) мия уроги - бош мия қрим шарлари орасига кириб, энса суягининг ички дўмбоғигача давом этаки; 2) мияча чодир -бош мияни миячадан ажратади, горизонтал жойлашиб, чакка суяги пирамидасининг юқориги қирраларига ёпишади; 3) миичп уроки –энса суягининг катта тетттиги орқа киппасигача давом этиб. миячани иккита ярим шарларга бўлади.

Мия каттик пардасиинг синуслари . (бўшлиқдари): суякларнинг туташган жойларида мия каттик пардасининг варакдари кенгайиб, бўшлиқдарни (синуслари) хосил қилади. Бу синуслар Қалла ими вн миядан қон тупловчи веналар вазифасиыи утайди. Уларга куйидашлар киради: **кундаланг** бўшлиқ - каттик пардадаги энг кап а синус бўлиб, энса суягининг ички юзасидаги кундаланг эгатда хосил бўлади; «S» симон бўшлиқ - шу номли эгатда хосил бўлиб, бўйинтуруқ тешигигача давом этади; мия урога ва ук-ёйсимон эгат хисобига хосил булувчи юқори ук-ёйсимон **бўшлиқ** ва пастки ук-ёйсимон бўшлиқ -лардир. Бу бўшлиқдар бир-бирлари билан **тукри** синус орқали қўшилишади ва тўғри синус орқа томонда кундаланг бўшлиққа куйилади; турк эгарининг икки ёнида говак **бўшлиқдар** жойлашган. Бу икки бўшлиқни олдинги ва орқа говаклараро **бўшлиқдар** бирлаштириб туради. Натижада турк эгари атрофида говак халка хосил бўлади. Бу халқднинг ичидан ички уйқу артерияси билан узокдаштирувчи нерв ўтади; ковак халқддан икки бўшлиқ: устки пирамида ва остки пирамида бўшлиғи бошланиб «S» симон бўшлиққа куйилади.

Юқорида келтирилган барча синуслардан окувчи вена қони йигилиб веналар қўлини хосил кил ад и. Бундам ташкари бу ерга қапа мия венаси хам куйилади. Веналар қўлидан қон кундаланг синус га, у ердан S симон синус орқали ички бўйинтуруқ венасига куйилади.

Мия каттик пардаси остида тур нарда жойлашган бўлиб, у миянинг каттик пардасидан субдўрал бўшлиғи орқали ажралиб туради. Тур нарда мия эгатларини бир хил коплаб, мия арикчалари ичига кирмайди. Тур парда ва унинг остида жойлашган юмшок парда ораеида бўшлиқ бўлиб. бўнга субарахноидал бўшлиқ дейиладн. Бу бўшлиқда ю\и ва орқа мия суюклиги бўлади.

Миянинг юмшок пардаси қон томирларга бой. мияга деярли епишиб, хар-хил эгат ва арикчаларга кириб туради. Бу пардада мия суюкдиги ишлаб чиқарилади.

Калла - мия топографияси. Мия ва унинг қон томир, пушта ва эгатларини теридаги ташқи тасвирини Кронлейн таклиф килган схема буйича ўрганилади. Бу схема буйича бош териенда 6 та чизик ўтказилади. Бунда бошнинг саггитал чшитй бўйлаб, энса суягининг катта дўмбоғидан бўруннинг асосигача битта чизик ўтказилади. Кўз косасининг пастки қиррасидан қулоқнипг ташқи эшнтув тешигигача пастки горизонтал ва шу горизонтал чизикқа параллел холда кўз косасининг юқори қиррасидан юқори горизонтал чизикдар ўтказилади. Горизонтал чизикқа перпендиқўляр хрлатда ёнок суяги ўртасидан саггитал чизикқача - олдинги вертикал чизик, пастки асаF бўғимининг ўртасидан - ўрта вертикал чизик ва сургачеимон уоимта асосининг орқасидан - орқа вертикал чизикдар ўтказилади. Бу схема буйича мия кдттик, иардасининг ўрта артерияси олдинги вертикал чизикни келади. Юқори горизонтал чизикни олдинги вертикал чизик билаи кесишган жойидан, орқа вертикал чизикни сап чизик билаи кесишган жойигача ўтказилган чизикда марказий лат жойлашган бўлади.Латерал (Сильвий) эгат тасвири марказий эгаг косил килган чизик билан юқори горизонтал чизик ўртасидаги бўрчакнинг биссектрисасидан ўтказилган чизикнинг олдинги ва орқа вертикал чизпкаари орасидаги булагига тўғри келади.

Мия каттик пардасидаги синуслардан юқориги ук-ёпеимон синуси - саггитал чизик бўйлаб, кундаланг синус - юқори буйип чизиги бўйлаб,

сигмасимон синус - сўргичеимон ўсимта қиррасининг орқасида, синуслар қўли эса энса суяги катта дўмбоғининг остида тасвирланади.

Кренлейн схемасини С.С. Брюсова учинчи чизик билан тулдирди. Бу чизик орқа вертикал чизикни, Сильвий эгати чизиги билан кесишган жойидан, юқоридаги иккита горизонтал чизикларга параллел холда ўтказилади. Бу схема буйича ички уйқу артериясининг тасвири олдинги медиал туртбўрчакка тўғри келади. Олдинги мия артерияси эса юқориги горизонтал чизик бўйлаб ўтади.

Бошнинг юз қисмининг топографик анатомияе^п Бошнинг юз қисми чегаралари: пастдан пастки жағнинг пастки қирр; лари, пастки жағ шохларининг орқа қиргоқдари, ташқи эшитув тени ги, сўргичеимон ўсимта, юқори энса чизиги ва энса ташқи дўмбоғп. Суяк асосини куйидаги суяклар ташкил қилади: юқори жағ суякларгг (2 та), пастки жағ суяги (1 та), бўрун суяклари (2 та), ёнок суяклари (2 та кўз ёш суяги (2 та), тил ости суяги (1 та), танглай суяклари (2 бўрун пастки чиганокдари (2 та).

Юз соҳасини икки соҳага бўлиб у'рганилади. Б) т.и-шнг олдинги ва ён сохаларидир. Олдинги соханинг таркибига кўз бўрун ва оғиз сохалари киради. Ён соханинг таркибига лунж соҳа, олди-чайнов ва юзнинг чуқур сохалари киради.

Юзнинг олдинги соҳ;аси. Бу соҳада юқорида ижмиздек кўз, бўрун ва оғиз сохалари жойлашган.

Кўз соҳаси. Кўз соҳаси кўз косаси ва унинг і ища жойлашган курув аъзоси - кўздан иборат. Кўз косаси турт томонли пирамидага ухшаб чуқурлиги 4,5-5,5 см дан иборат. Кўз косасиииш учи курув канали орқали калла бўшлиганинг ўрта чуқурчаси, турк эгари атрофига очилади. Кўз косасининг ичида иккита: юқори ва пастки ёрпктари жойлашган бўлиб, бу ёриқдан нерв ва қон томирлар ўтади. Кўз косасининг ички деворида кўз ёши халтаси жойлашадиган чуқурча бўлиб, бу чуқурчанинг тубидан

бўрун бўшлиғига алокадор бўрун-кўз ёши канали бошланади, бу канал кўз ёши халтасини бўрун бўшлиғи билан туташтиради. Кўзда химоя, ҳаракатлантирувчи ва курув аппаратлари бор. Химоя аппаратларига - киприклар, кўз ёш беи ва ковокдар киради. Юқори ва пастки ковокдар кўз соҳасини устидан саклаб туради. Териси жуда нозик бўлиб, ичида *тотт* жойлашади. Ковок ички томондаи шиллик. Қаватлар билан қопланган ва чеккаларида киприклар усади. Киприклар кўзнинг олдииги кисмларини чанг па ифлосдап химоя киладм. $K^{r>}$ - ёши беи қўл косасининг ташқи деворида ётади ва 8-Юга чикдрув иуллари кўз шиллик пардасининг юқори чегарасига очилади. Кўз ёши суюкдмгп куч ёши халтачасига йигалади. Кўз ёши кўзнинг олдииги кнсми, ибии шох пардани доимо ювиб ту ради.

Кўзни ҳаракатлантирувчи аи шара гига у ниш мушак лари к и ради. Бундай мускуллар хар бир кўзда олти донадаи бўлиб. туртгаси гугрп (юқориги, пастки, ички ва ташқи) ва иккитаси кийшик (юқориги ва пастки) мускуллариدير. Бу мускуллар кўз соҳасининг уз уки атрофида хар тарафга ҳаракатга келтиради. Булардан юқориги, пастки, ички тўғри мускуллар ва пастки кийшик мускулни кўзни ҳаракатлантирувчи нерв нервласа, ташқи туглэи мускулни узоклаштирувчи нерв ва кўз косасининг юқориги кийшик, мускулини эса галтак нерви иннервация қилади.

Курув нервининг толалари кўзнинг тур пардасидан бошланиб, кўз соккасининг томир ва оксил пардаларини тешиб утиб, кўз соккаси орқасида 3-3,5 см узунлигида курув тешигидан калланинг ичкарисига киради. Кўзни кўз артерияси қон билан таъминлайдн. Бу артерия ички уйқу артериясининг тармогидир. Кўз венаси кўз ичидаги хамма аъзо ва тўқималардан вена қонини йигиб, мия каттик пар.масининг горсимон кавагига куяди. Кўз косасининг лимфа иуллари юкорнлая ммянинг тур пардаси остига куйилса, пастдан юткин атрофи лимфа тугунларига. лунж ва кулоқ олди сўлак безлари лимфа йулларига куйиладп.

Бўрун соҳаси: Бўрун соҳаси - ташқи бўрун ва бўшлиптдан иборат.

Ташқи бўрун - юқори лаб, лунж па комглар оралишла жойлашади. Ташқи бўруннинг юқори қисмини бўрун суяги, пастки қисмини бўрун тоғайлари ташкил қилади. Бўруннинг териси жуда нозик ва юпка, тер ва ёғ безларига бойдир. Ташқи бўр'}:: артериялари кўз артериясининг тармоги бўлиб, веналари юқоридан ' ; веналарига, пастдан юз веналарига куйилади.

Бўрун бўшлиш- махсус девор билан иккига булииади. Бурун бўшлиғининг юқори, пастки, ички ва ташқи деворлари мавжуд. Юқори деворини галвирсимон суякнинг тешикли қисми ҳосил қилади. Пастки девори юқори жағ суягининг танглай усти билан танглай суягининг кундаланг йуналган пластинкасида ҳосил бўлган. Бу девор орқали бўрун бўшлиш оғиз бўшлиғидан ажралиб туради. Бўрун бўшлиғининг ташқи девори бўрун суяги, галвирсимон суякнинг кўз пластпкиси ва танглай суягининг вертикал қисмидан тузилган бўлиб, ана шу девори билан бўрун бўшлиғи кўз косасидан ажралиб туради. Бўрун бўшлиғининг ички девори бўрун тусигидан ташкил топган.

Бўрун бўшлиғининг орқа томонида иккита тешик бўлиб, булар юткиннинг бўрун қисмига очилади. Бўрун бўшлиғи олдиндан бўрун тешиклари билан ташқарига очилади. Хар бир бўрун бўшлиғи учтадан бўрун йулларига эга. Бўрун йуллари уч жуфт бўрун чи-аноклари орасида жойлашган. Чиганокларнинг энг каттаси бўрун пастки чиганошдир. Юқори бўрун чиганогининг шиллик қаватида бош миянинг хид сезиш нерви тарқалганлиги учун бу сохдга хид сезиш соҳаси дейилади. Қрлган иккита чиганок, йулларига х,аво ўтказганлиги учун нафас сохдлари дейилади.

Бўрун бўшлига атрофида пешона, галвирсимон, понасимон ва юқори жағ суяклари бўшлиқлари бўлиб, шиллик қдва! билан қопланган, улар бўрун бўшлиғининг ён деворларига очилади. Пешона суягидаги пешона бўшлига бўрун бўшлиғи урча чиганогининг юқорисига очилади. Юқори жағ қаваги ёки Гаймор бўшлиғи бўрун бўшлиғи ўрта

чиганогининг пастига очилади. Понасимон суяк коваги бўрун бўшлиғи юқори чиганогининг юқорисига очилади. Галвирсимон суяк коваги юқори бўрун йулига очилади. Бўрун бўшлиғининг шиллик қаватида жуда куп юзаки артерия толалари бўлади улар нисбатан тез жаранади. Бўрун бўшлиғининг веналари жуда куп ва юзаки жойлашган. Бу веналар бош мия каттик пардасидаги сигмасимон вена бўшлиғи билан боғланган бўлади. Бўрун бўшлиғи шиллик қавати ва терисп уч июхли нерв толалари билан иннервацияланади.

Оғиз соҳасининг топографияси. Оғиз соҳаси юқоридан бўрун тўсиқчаси асосидан ўтказилган горизонтал чизик билан, ён томондан эса бўрун-лаб ва бўрун-лунж бўрмалари билан чегарааниб туради. Оғиз соҳаси лаблар ва оғиз бўшлиғини уз ичига олади.

Оғиз бўшлиғи-оғазнинг кириш қисми-дахд издан ва хусусий оғиз бўшлигадан иборат. Оғиз дахлизи олд томондан юқори ва пастки лаблар билан, ён томондан лунжлар билан, орқа томондан пастки жағ тишлари ва милклар билан чегараланади. Лаблар гаи, гомондан тери, ичкари томондан шиллик парда билан копланс; миг асосини лабларнинг айланма жойлашган мускули ташкил)га.цп, Лабларнинг шиллик қавати тишларни ураган милкларгача даво: этиб, марказий қисмида юқори ва пастки бўрмаларни (юганчаларш'чади.

Лунж лабларнинг бевосига, давоми бўлиб. Унинг гламида ёғ қаватлари, шиллик қаватида эса майда безча,тар жойк,лизи лунж воситасида (охирги катта озик тиш орқ;усусіііі оғиз бўшлигага қўшилади. Оғиз дахдизига кулоқ олди су[нинг чиқарув найи юқориги иккинчи катта озик тишлар соҳаси;и. ладп. Лаблар ва лунж териси хдмда шиллик қаватларини уч шохли пер SNNNT иккинчи ва учинчи шохлари иннервация қилади.

Хусусий оғиз бўшлиғини олдиндан ва ён томонларидан тишлар ва милклар, юқоридан каттик ва юмшок танглай, ас і дан эса оғиз

диафрагмасы, яъни пастки жағ-тил ости мускули чегаралайди. Оғиз бўшлиғи орқа томонидан эснаш тешиги орқали хал кум билан туташади. Эснаш тешигини эса танглай-тил ва халқум-тил ёйлари, \амда юмшок танглай х,осил қилади. Бу иккита ёйнинг орасида эса танглай мўртаги жойлашади.

Оғаз бўшлиғи шиллик қават билан қопланган бўлиб, унда майда безлар куп бўлади. Оғаз бўшлигида тил жойлашган бўлиб, у билан оғиз диафрагмасы орасида (яъни оғиз бўшлиғининг тубида) тил ости сўлак бези у^{зининг} чиқарув найи билан, тил артерияси, венаси ва нерви жойлашган. Тил юганчасининг икки ён томонида тил ости дўмбоғи

жойлашган бўлиб, бу ерга жағ ости ва тип осп: сўлак бездарининг чиқарув найлари очилапи.

Амалий тиббиёт учун муҳим ах,амиятга эга булга! i ва окиз бўшлиғи тубида жойлашган сг (клетчатка) бўшлиқдаридан бирп гил ости сўлак бсзининг атрофида жойлашгандир. Ву оралик ташқи томондаи пастки жағ билан, ички томондаи тил мускули билан, тспадан окиз бўшлиғи асосидаги шиллик парда билан, пастки томондаи эса пастки жағ-тил ости мускули билан чегараланиб туради. Бу бўшлиқ тилтомир нервлари орқали юз ён соҳасининг чуқур қаватидаги ёғ бўшлиқлари билан туташади. Бу ёғ бўшлиғида айрим холларда йиринг тулланиб, оғиз бўшлиғи туби флегмонасини келтириб чиқаради ва бу ердаги йиринг тил қон-томир, нервлари орқали қушни соҳаларга таркалиши мумкин.

Юзнинг ён соҳаси икки соҳага: лунж ҳамда қулок, олди-чайнов соҳаларига бўлинади.

Лунж соҳаси. Сохднийг териси шика, тер ва ёғ безларига бой, бўлиб тери ости ёғ қавати ҳамда мимика мушакларига яхши бириккан бўлади. Эркакларда соҳанинг пастки қисмлари жуп билан қопланган бўлади. Териси уч шохли нерв толалари билан иннервацияланади.

Юзаки фасция ёғ тўқимани юзаки ва чуқур ч.аватларга бўлиб туради. Чуқур қаватда асосан мимика мушаклари, I;OII томирлар ва нервлар жойлашади. Мимика мушаклари бош суягининг юз қисмидан бошланиб, лунж соҳасида бир-биридан ажралган :.олда жойлашади. Буларнинг ҳаммаси юз нервининг тармоқлари билан ш иннервацияланади.

Юза жойлашган мушакларнинг остида юз артерияси ўтади. У ташқи уйқу артериясининг тармогадан чикиб, ж ости \$ининг орқасидан, пастки жағ ости учбурчагидан утгач, па< жағн
ки

қиррасини айланиб, лунж соҳасига ўтади. Юз артериясининг остида юз венаси жойлашиб, у ҳам юзнинг бошқа соҳалари веналари билан *кап* туташган бўлади. Тери ости ёғ тўқимасининг ост > лунж ;алқум фасцияси ва лунж мушаги жойлашади.

безларига бой. Тери ости ёғ қавати юзаки фасция *хмс*

:i

ажралади. Хусусий фасция уз таркибига чайнов фаспияеии ва қулоқ олди беи фасциясини олиб, у бўйин хусусий фасциясининг давоми хисобланади. У юз соҳасининг пастки қисмига утп г у ерда пастки жағинг пастки қирраларига бирикади. Юқорида эса ёмок суяги ёйининг суяк усти пардасига бирикади. Бу фасция чайнов мушагини ёпиб, икки варақда бўлинади ва қулоқ олди безини олдиндан ва орқасидан ураб, ўнга кобик хосил қилади.

Қулоқ олди сўлак беи. Бу без энг катта сўлак бсзп хисобланади. У юз терисининг остида кisman чайнов мушагини ёпиб туради, орқа томондан тўш-ўмров-сўрғичсимон мушаги ва кис май сўрғичсимон ўсимтага тегиб туради. Безнинг сўлак чиқарув йули 5-6 см бўлиб, безнинг олдинги қисмидан бошланади ва оғиз бўшлиғининг кирпш қисмига юқори жағдаги иккинчи катта озик тишлар каршисида очилади. Без тўқимаси ичидан йирик қон томир ва нерв тутамлари ўтади. Булар куйидагилардир:

а) безнинг пастидан юқорисига қараб вертикал холда ташқи уйқу артерияси узининг чакка юза артериясп тармога ва қулоқ чакка нервй билан ўтади.

б) безнинг ичидан орқадан олдинга қараб юз перни ўтади. У бир неча тармоқдарга бўлиниб худди гоз паижазидск гаркалади. Бу тармоқдарп асосан бешта толадан иборатдир. Булар: чакка, ёмок, луиж, пастки жағ қирраси ва бўйин тармоқларидир.

в) учламчи нервнинг III тармогидан чиқувчи қулоқ-чакка нерви, безнинг ичидан, ичкаридан ташкарига қараб ўтади. Қулоқ олди безини, уни уР^аб тўрган коботи хамда қулоқ олди-чайнов фасциялари билам бирга жойидан ажратиб олсак, чайнов мушагини курамиз. Бу мушак ёнок суягининг ёйидан бошланиб, пастки жашинг бўрчагига бирикади.

Қулоқ, олди беzi, юзаки ва чуқур қулоқ, олди беzi лимфа тугунлари билан ўралган бўлиб, улар уч гурухга бўлинади. Биринчиси қулоқ олди лимфа тугунлари, иккинчиси, қулоқ ости лимфа тугунлари ва учинчиси, без ичи лимфа тугунлари.

Юзнинг чуқур соҳаси . Соҳа чакка ости чуқурчаси билан канот танглай чуқурчалари сохаларини уз ичига олади.

Чакка ости чуқурчаси - чакка чуқурчасининг давоми бўлиб, ундан понасимон суяк катта канотининг чакка ости қирраси билан ажралиб туради. Чуқурчанинг медиал деворини канотсимон ўсимтанинг ташқи пластинкаси, ташқи чегарасини пастки жағнинг шохи билан чайнов мушагининг ички юзаси хосил қилади. Унинг олдинги деворини юқори жағнинг дўмбоға хамда ёнок, суягининг пастки юзаси. юқори деворини понасимон суяк катта канотининг пастки юзаси ва чакка суяги палласининг бир қисми хамда ку:> косасининг пастки сриги хосил қилади. Чуқурча пастдан-огаз бўшлиғи. орқа/дан - бигизс|!мон ўсимта билан чегараланиб туради.

Чакка ости чуқурчаси ичкари томондан канот- ганглай чуқурчасига ўтади. Бу чуқурча ёриксимон шаклда бўлиб, уни олдинги томонидан юқори жағ, орқа томондан - канотсимон суяк ўсимталари чегаралаб туради.

Чуқурчанинг ички деворини танглай суягининг тик пластинкаси, юқори деворини - понасимон суякнинг катта каноти хосил қилади.

Кднот танглай чуқурчаси куп жойлар билан алока қилади: бўрун бўшлиғи билан канот-танглай тешиги орқали, калламинг ўрта чуқурчаси билан юмалок тешик орқали, кўз косаси билан кўзнинг пастки ёриги орқали, оғиз бўшлиғи билан канот танглай канали орқали алока қилади. Сох,анинг бошка сохдлар билан алока килдирувчи бу чуқурчалар ёғ тўқималар билан тулган бўлиб, уларнинг ичидан қон - томир ва нерв тутамлари ўтади. Бу ердан юзада канотсимон вена читали, чуқуррокда юқори жағнинг артерияси ҳамда пастки жағ нервининг "олалари ўтади.

Чакка ости чуқурчасидан утувчи юқори жағ арерияси шу сохада узидан бир канча тармокдар беради. Булар куйидагилаэдир: а) кулокнинг чуқур артерияси, б) НОҒора артерияси, в) мия тардасининг ўрта артерияси, г) пастки тиш катаклари артерияси, д) чайнов артерияси, с) канотсимон тармокдари, ж) чакканинг чуқур аргеоиялари, з) лунж артерияси, и) кўз косасининг пастки артерияси.

Юзнинг чуқур соҳасидаги веналар жуда яхши гараккий килган ва жуда куплаб анастомозлар хосил кил иди.

Чакка чуқурчаси чуқур соҳ,аида канотсимон мупкилар орасидан уч шохли нервнинг III шoхи ўтади. У узидан куйидаги тармокларни бсради: лунж нерви, тил нерви, пастки тиш катакларининг нерви. ияк ости псрви, кулоқ-чакка нерви, чайнов нерви, чакканинг чуқур ;: [ари ва медиан ва латерал канотсимон первлари.